

Verneplan for gravplasser i Sandnes

Forenklet rapport

Dokumentinformasjon

Oppdragsgiver: Sandnes Kommune
Tittel på rapport: Verneplan for gravplasser i Sandnes
Oppdragsnavn: Sandnes kommune, verneplaner gravplasser
Oppdragsnummer: 635784-01
Utarbeidet av: Åse Marit Rudlang Flesseberg
Oppdragsleder: Ida Helen Tørud
Tilgjengelighet: Åpen

Kongsberg, 03.06.2024

Åse Marit Rudlang Flesseberg/
Fagansvarlig kulturminner

Ida Helen Tørud/
Kvalitetssikrer

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
1. Innledning	3
1.1. Formål	3
1.2. Gravminner	3
1.3. Grøntanlegg	6
2. Overordnet for Sandnes kommune	7
2.1. Særlig viktige gravmiljø	7
2.2. Materialbruk	8
3. Gravplassene	9
Forsand kyrkjegard	10
Gand gravlund	11
Høle kyrkjegard	12
Høyland kirkegård	13
Lyse kirkegård	15
Malmheim kirkegård	16
Riska gravlund	17
Riska kirkegård	18
Sandnes gamle gravlund	19
Sandnes nye gravlund	21
Soma gravlund	23
Sviland kirkegård	24

1. Innledning

Sandnes kirkelige fellestråd (SKF) er gravplassmyndighet (har ansvaret for at gravplassene og bygninger forvaltes med orden og verdighet i samsvar med gjeldende lover, forskrifter og vedtekter.) Sandnes kommune skal etter inngått Tjenesteytingsavtale fra 2001 på vegne av Sandnes kirkelige fellestråd, ivareta forvaltning -, planleggings- og driftsoppgaver av gravplassene.

Som grunnlag for forvaltning, planlegging og drift av gravplassene har Sandnes kommune gravplassforvaltningen fått utarbeidet en verneplan for gravplassene i kommunen som et samlet dokument.

Dette dokumentet er en forkortet og forenklet versjon av verneplanen, som tar med seg konklusjonene for hver gravplass, men ikke alle analyser og vurderinger som er gjort underveis. Hoveddokumentet heter «*Verneplan for gravplasser i Sandnes_Samlerapport*», datert 16.3.2023.

Vern på gravplassene skal ikke være et hinder for videre bruk av graver med aktivt feste, og graver med gravminner som vernes vil fortsatt kunne brukes til gravlegging. Det må inngås avtale med festerne om vern av gravminne. Dette er frivillig.

1.1. Formål

Målet med å utarbeide verneplan er å ta vare på et utvalg kulturminner som gjenspeiler historien både i et lokalt perspektiv og for Sandnes kommune samlet sett. Utvalget av gravminner bør også gjenspeile et tverrsnitt av befolkningen for å gi et representativt bilde av samfunnet de gjenspeiler.

Gravplassene er våre felles grøntanlegg, ofte med en overordnet utforming preget av tidsperioden den ble anlagt. I tillegg er kirkebygg og kapell arkitektoniske elementer med egen historie og ofte med et eksisterende vern gjennom kulturminnelov eller plan og bygningslov. Gravplassen er mange steder rammen rundt et kirkebygg/kapell og ofte ser man historiske trekk i gravplassen som gjenspeiler kirkens alder. I vern av gravplass er det derfor viktig å ha et samlet perspektiv som ivaretar helheten. Fordi vegetasjon og trær nesten alltid er en del av gravplassen og setter sitt preg på den, vil også dette være en del av helheten og de fysiske omgivelsene som inngår i vurderingene om vern eller videre utvikling.

Vernearbeid på gravplass er å vurdere hva som har verneverdi og hvilke strukturer og elementer som skal tas vare på videre. Verneplanen gir med dette et godt grunnlag for videre bruk og utvikling av gravplassen.

1.2. Gravminner

Gravminner er skulpturelle elementer som følger stilretninger i tidsperiodene opp igjennom historien, på lik linje med kunst og arkitektur. Utformingen påvirkes også av strømninger i samtiden, ideer om liv og død, om menneskeverd og identitetsfølelse. Gravminnene gjenspeiler derfor trekk ved vårt samfunns historie som ikke nødvendigvis er representert i andre deler av vår kulturarv. Gravminnenes ulike stiler og ornamentering er en visuell representasjon av tidsdybde på gravplassen.

1.2.1. Eksempler på gravminner fra ulike perioder

Figur 1-1 Gravminner fra 1800-tallets andre halvdel har ofte mye symbolikk. Sommerfugler er bilde på sjelen, urner og amforaer er tårekrucker, en avkappet søyle et bilde på et liv som brått ble revet bort. Det var i hovedsak det øvre sjikt av befolkningen som hadde råd til holdbare gravminner i denne perioden.

Figur 1-2 Gravminner fra mellomkrigsperioden. Til venstre hvit marmor, i midten betong med innlagt marmorkors og navneplate i glass, til høyre kulesteinsimitasjon. I denne perioden utvikles produksjonsmetodene, og gravstein blir rimeligere, og dermed tilgjengelig for et bredere lag av befolkningen. Gravminnene blir mindre og mer like i størrelse.

Figur 1-3 Gravminner fra 1930-tallet. I perioden 1930 til helt på slutten av 1960-tallet ble gravstein i hovedsak produsert i mørke steintyper. Utformingen av gravminnene varierte likevel stort.

Figur 1-4 Gravminner fra 1940-tallet

Figur 1-5 Gravminner fra 1950-tallet

Figur 1-6 Gravminner fra 1960-tallet

Figur 1-7 Gravminner fra 1970-tallet. På 1970-tallet skjer en ny endring i utforming. Steinformen blir forenklet, ofte er et kors på venstre side den eneste utsmykningen. I perioden blir det vanlig med påmonterte messingbokstaver.

Figur 1-8 På 1990-tallet blir det vanlig å bruke naturstein som gravminner. Ut over 2000-tallet gjør økende mekanisering av steinindustrien det lett å lage avanserte, polerte former, rom i steinen for lykter og figurer. Steinmateriale hentes fra hele verden og gir stor variasjon i farger og uttrykk. Variasjon i materialer, som glass, aluminium og kompositt gjør også sitt til å øke variasjon i uttrykk.

1.3. Grøntanlegg

1.3.1. Om vegetasjonens naturverdi og verdi som kulturminne

Gravplasser kan ha mye eller nesten ingen vegetasjon. De fleste norske gravplasser har i dag grasbakken til felles, men det betyr ikke alltid at det var gress der da gravplassen ble anlagt, og slettes ikke en grønn og kortklipt plen.

Figur 1-9 Historisk bilde fra Sandnes gamle gravlund, foto tatt 1924. Kilde: Byantikvaren

Opprinnelig var det ingen bevisst bruk av vegetasjon på norske gravplasser, og de lå som regel på eksponerte steder i landskapet.

På midten av 1800-tallet begynte en å bruke vegetasjonen bevisst også på gravplasser, først i byer og bynære områder. Dette sammenfaller med tiden da man startet å etablere offentlige parkanlegg i byene. I Sandnes var etablering av Statens planteskole på Sandved i 1867, og etablering av de første parkene, jernbaneparken (1878) og kirkeparken (1882) eksempler på dette.

Planting av trær på gravplassene, først og fremst som ytre avgrensning, ble populært. Perioden 1910-1930 er den store treplantingsperioden på norske gravplasser. På slutten av 1800-tallet ble rammegravene vanlig, først forbeholdt det øverste sjiktet av samfunnet, men etter første verdenskrig også vanlige folk. Rammegravplassene karakteriseres av steinrammer rundt hvert gravsted, etter hvert med grusede flater og gangveier, med vegetasjon bare i form av beplantning på gravene og store trær i anlegget ellers.

Etter 2. verdenskrig, da funksjonalismen tok over, startet man å tilbakeføre rammegravplasser til plen. Generelt går stilendringer i utformingen av gravplasser saktere enn i øvrig park- og hagedesign. Omleggingen varte til ut på 1970-tallet og i dag er rammegravplasser sjeldne i Norge.

2. Overordnet for Sandnes kommune

2.1. Særlig viktige gravmiljø

Enkelte av de identifiserte miljøene på gravplassene ivaretar et overordnet perspektiv for gravplassenes historie i Sandnes. **Disse miljøene er derfor særlig viktige, og dersom man må prioritere mellom ulike hensyn anbefales det at vern prioriteres høyt i disse miljøene.**

2.1.1. Gravminner fra før 1900 – Høyland, Riska, Sandnes gamle og Høle

Det er få gravminner fra før 1900 i Sandnes kommune under ett, og det som finnes er i hovedsak fra andre halvdel av 1800-tallet. Perioden best ivaretatt på Høyland kirkegård (miljø 2-5), Sandnes gamle gravlund (miljø 1 og 2) og Riska kirkegård. Det er også enkelte gravminner på Høle fra denne perioden. Gravmiljø med gravminner fra før 1900 på Høyland, Riska gamle, Sandnes gamle og Høle er dermed særlig viktige for å ta vare på denne perioden.

Alle gravminner fra før 1900 bør bevares på gravplassene, men i tillegg gjøres det oppmerksom på noen særlig viktige gravminner:

- **Jernkorsene** på Høyland er en unik samling i Sandnes kommune
- **Gravplatene i jern** som finnes på Høyland (7 stk) og Høle (1 stk),
- **Gravkarmene i støpejern** på Høyland (1 stk) og Sandnes gamle (4 stk) er også sjeldne i nasjonal målestokk.
- **Hølesteinen** på Høle er automatisk fredet etter kulturminneloven, og det eneste kjente gravminne fra middelalder i Sandnes.

2.1.2. Høle: helhetlig bevart gravmiljø fra perioden 1850 – 1970

På Høle ligger et helhetlig miljø med gravminner i hovedsak fra perioden 1850 - 1970 uten særlig innslag av nyere gravminner. Opplevelsen av alder og historie i miljøet er særlig stor, og forsterkes av at miljøet omkranser kirken, og at nyere utvidelser i liten grad er synlige fra den eldste delen.

2.1.3. Gand: stor samling gravminner fra 1930-1970-tall og barnegravfelt

På Gand finner man en stor samling av gravminner fra perioden 1930-1970 som viser stort mangfold og variasjon i utforming.. Her er det også bevart et helhetlig felt med barnegraver, noe som er sjeldent i dag i et nasjonalt perspektiv.

2.1.4. Riska nye: helhetlig gravmiljø 1950-tall – 1960-tall

Fra 1950- og 1960-tallet er det avgrenset et helhetlig bevart gravmiljø på Riska nye gravlund.

2.1.5. Soma gravlund og Sandnes nye gravlund: helhetlig gravmiljø fra 1970-tall

Fra 1970-tallet er det bevart to helhetlige og karakteristiske miljø, ett på Soma gravlund med variasjon i steintype, og ett på Sandnes nye gravlund med utelukkende lyse stein.

2.1.6. Sandnes nye: overordnet planlagt grøntanlegg og gravstruktur

Sandnes nye gravlund har et tydelig planlagt grep i grøntanlegget med en helhetlig bevart gravstruktur (rygg mot rygg) typisk for perioden.

På de øvrige gravplassene ivaretar de foreslåtte verneområdene den lokale historien på hver enkelt gravplass.

2.2. Materialbruk

Etter gjennomgang av alle gravplassene i kommunen er det funnet noen karakteristiske fellestrekk for Sandnes sine gravplasser, og som går igjen som viktige kvaliteter på mange av gravplassene i kommunen. Disse anbefales videreført i utvikling, forvaltning og nyanlegg av gravplasser i kommunen i fremtiden.

2.2.1. Natursteinsmur

Et gjennomgående trekk for alle gravplassene er bruken av natursteinsmur for å markere gravplassens avgrensning. Murene har lang tradisjon i kulturlandskapet i Sandnes som avgrensning av jorder og beitemark, og knytter også gravplassen til kulturlandskapet rundt. Dette oppleves som et særlig godt trekk som bør videreføres.

2.2.2. Smijernsporter

Et annet fellestrekk med historisk dybde og gode kvaliteter er bruken av smijernsporter til innganger til gravplassene.

2.2.3. Rododendron

Rododendron, først og fremst med hvite blomster, er også et fellestrekk som går igjen på gravplassene i Sandnes. Plantearten har mer enn 100-årig historie i Norge, og ble tidlig innført på Vestlandet. Bruken i kirkegårdsanlegg og gravplasser oppleves som en god estetisk kvalitet med lang historisk forankring.

2.2.4. Store trær

På bykirkegårdene gir store trær viktig skjerming mot de bebygde strukturene rundt. Det er et viktig trekk at eksisterende store trær er store nok til at det er fri sikt under kronene. Store trær er også viktige kvaliteter på kirkegårder og gravplasser utenfor bysituasjon.

Gravplassene

Forsand kyrkjegard

Tidsperiode bevaring: 1900 -1970

Anlagt på 1850-tallet, samtidig med kirken. Gravplassen er plassert rundt kirken, men delt i to av Kyrkjevegen. Utvidet 1970-tall. Del sør for veien kan være en tidlig utvidelse.

Verdier i anlegget:

Kirkebygg
Gravmiljø
To store trær
Natursteinsmur
Smijernsporter

Betydning:

Lokal
Andre tema:
Barnegraver
Gravretning

Egenart og særpreg:

Forsand kirkested ligger i et flatt landskap mellom markerte åsrygger. Gravplassen er avgrenset av mur på tre sider, men med få store trær er det kontakt med den dyrkede marka mot øst og vest. Det åpne preget og kontakten med det store landskapet rundt er et viktig preg på gravplassen.

Åpenheten forsterkes av at vegetasjonen på gravplassen i hovedsak er lav, slik at kirken fremstår som et tydelig midtpunkt. To store trær er viktige i anlegget. Kirkens orientering øst-vest, på skrå av gravplassen er også et markant trekk. Et fåtall av gravene har samme orientering som kirken, mens øvrige felter er orientert i forhold til gravplassen.

Verneverdier i gravmiljøene

Det er identifisert to verneverdige miljø med gravminner. Disse er i hovedsak fra perioden 1920-tallet og frem til 1960-tallet.

Miljøet tett på kirken består av noen høyreiste gravsteiner, men har en overvekt av lave svarte stein. Her er det også et felt med barnegraver med miniatyrsteiner bevart. Enkelte av gravene i miljøet ligger parallelt med kirken, og er trolig rester etter en tidligere organisering av gravplassen.

Sør for veien har feltene i kanten av gravplassen en stor samling gravminner fra 1950-1960-tall.

I tillegg er det tre høyreiste, enkeltstående gravminner med verneverdi på feltet sør for veien. Disse er blant de eldste, bevarte gravminnene på gravplassen.

Tegnforklaring

- Verneområde gravminner
- Port
- Viktig tre
- Viktig vegetasjon
- Hekk
- Mur
- Landemerke
- Ny vegetasjon
- Tre fjernes

Gand gravlund

Tidsperiode bevaring: 1939-1970

Anlagt som hjelpekirkegård for Høyland 1939. Del av sammenhengende parkbelte inn mot byen, planlagt i Sverre Pedersens plan for Skeiane. Søndre del tatt i bruk først, nordre del på slutten av 1950-tallet.

Verdier i anlegget: Betydning:

Barnegravfelt	Overordnet for Sandnes
Antall og variasjon gravminner 1930-tall - 1960-tall.	
Trær	
Natursteinsmur	
Smijernsporter	

Egenart og særpreg:

Store trær langsmed gangaksene oppleves som viktige vegger i rommet. Det samme gjelder bøkeskogen vest for gravplassen. Gravplassen oppleves som en enhet, uten tydelige deler. Den opprinnelige delen av anlegget har et sterkt plangrep, men dette er mest synlig i kart og flyfoto, og forsvinner i stor grad sett fra bakkeplan i anlegget. Symmetrien er ikke fullført eller er tilgrodd og akser stopper uten tydelig endepunkt. Den søndre delen er åpnere og mer harmonisk enn den nordre delen. Gravplassen har bevart et stort antall gravminner fra 1930-tallet til 1960-tallet av den mørke typen og et felt med barnegraver med gravminner i miniatyr.

Verneverdier i gravmiljøene

Gravplassen har bevart et stort antall gravminner fra 1930-tallet til 1960-tallet av den mørke typen. Disse viser et stort mangfold i utforming fra denne perioden, men er i hovedsak spredd over hele gravplassen. Et stort felt med barnegraver som viser gravminnetyper fra hele gravplassens brukstid i miniatyr er også svært spesielt, og sjeldent i et nasjonalt perspektiv.

På Gand er det foreslått å etablere et lapidarium - en samlet oppstilling av gravminner, der man samler gravminner fra denne perioden etter hvert som gravene går ut av bruk. Her er det viktig å bygge en samling over tid, gi denne en god plass og en utforming som gjør at gravminnene oppleves som en historiefortellende verdi og ikke bare en lagerplass. Etablering av et lapidarium med gravminner fra perioden 1930-1970 på Gand vil ivareta et overordnet perspektiv for Sandnes kommune som helhet.

Tegnforklaring

- Verneområde gravminner
- Port
- Viktig tre
- Viktig vegetasjon
- Hekk
- Mur
- Landemerke
- Ny vegetasjon
- Tre fjernes

Høle kyrkjegard

Tidsperiode bevaring: 1850 -1970

Kirkested fra middelalderen. Ny kirke ble reist på den gamle kirkegården i 1860, ny kirkegård utvidet rundt den gamle. Steingjerde fra 1862, bøketrærne ved inngangen plantet i 1864. Kirkegården ble sist utvidet 1989.

Verdier i anlegget:

Kirken med et stort samlet gravmiljø
To bøketrær
Middelalderkirkegård
Hølesteinen
Natursteinsmur
Smijernsporter

Betydning:

Overordnet for Sandnes
- Gravminner fra før 1900
- Det mest helhetlige historiske gravmiljø i kommunen

Egenart og særpreg:

Gravplassens eldre felt har god kontakt med landbrukslandskapet rundt. Kirka ligger på en høyderogg med den eldste delen av gravplassen skrånende ned mot vegen, omkranset i sin helhet av en sammenhengende steingard. Denne delen preges av et helhetlig område med eldre gravminner uten vesentligere nye inngrep. Opplevelsen av alder er sterkt til stede og sammenhengen med kirkebygg og gravplass er sterk. Store trær på er viktige miljøskapende elementer i anlegget. De nyere delene av gravplassen er anlagt på flaten bak kirka, adskilt fra den eldre delen med lave hekker.

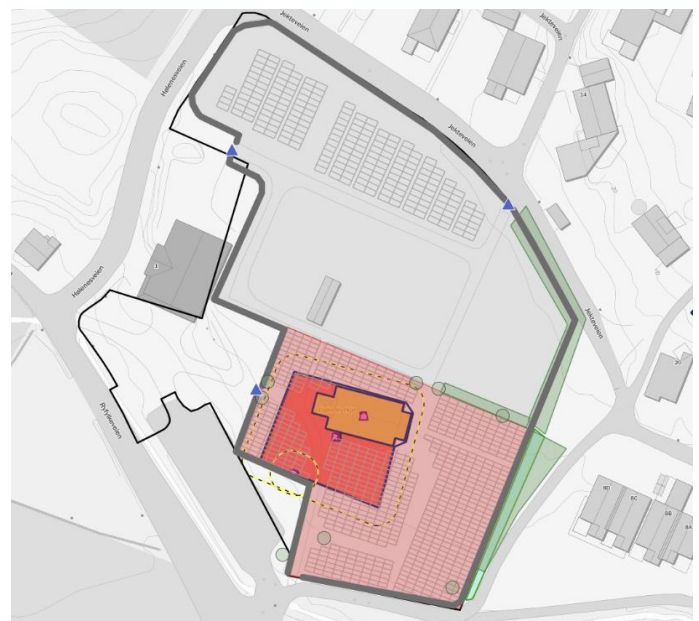
Verneverdier i gravmiljøene

Middelalderkirkegården og Hølesteinen er automatisk fredet etter kulturminneloven (markert med klar rød farge i kartet).

På kirkegården er det et stort område tett på kirken hvor det i hovedsak er eldre gravminner. Gravminnene spenner i tid fra 1850-tallet og opp til vår tid, med en overvekt av gravminner fra 1920-tallet til frem på 1960-tallet. Gravplassen har et stort antall små gravtavler på smijernsstol. Miljøet er helhetlig og med stor historisk dybde, og oppleves som det mest urørte og helhetlig bevarte gravmiljøer av alle gravplassene i Sandnes kommune. Særlig arealet sør for kirken, der det slake terrengefallet eksponerer kirken og kirkegården mot veien og kulturlandskapet, er en betydelig kvalitet.

Tegnforklaring

	Verneområde gravminner		Viktig vegetasjon		Landemerke
	Port		Hekk		Ny vegetasjon
	Viktig tre		Mur		Tre fjernes

Høyland kirkegård

Tidsperiode bevaring: 1841 - 1970

Kirkested fra middelalderen. Ny kirke ble reist vest for det gamle kirkestedet i 1841. Kirkegården etablert samtidig rundt den nye kirken. Utvidet nord for vei 1937, og østover i flere trinn.

Verdier i anlegget:

Kirkebygg

Miljøer med

gravminner

Middelalderkirkegård

Natursteinsmur

Smijernsporter

Rododendron

Store trær

Betydning:

Overordnet for Sandnes

- Gravminner fra før 1900; gravplater og gravkarm i jern, stor samling jernkors.

Egenart og særpreg:

Høyland ligger i grensen mot et åpent kulturlandskap med beitemark, dyrkede arealer og gårdstun.

Sammenhengen med kulturlandskapet er sterk. Gravhauger fra jernalder og middelaldergravplass viser at det er lang tradisjon med gravlegging knyttet til området.

Gravplassen karakteriseres av den tydelige avgrensningen med steingjerder, store trær i ytterkant av den eldste delen og felter med lavere vegetasjon mellom trærne langs kanten av gravplassen. Et stort antall støpejernskors er også fremtredende trekk ved gravplassen. Det er lite bevart av de eldste gravminnetypene i Sandnes kommune som helhet, og Høyland er den gravplassen med flest gravminner fra denne perioden.

Gravplassen har en tydelig henvendelse mot krysset mellom de gamle ferdselsårene rett nord for kirken. En allé plantet på 1970-tallet foreslås fjernet.

Verneverdier i gravmiljøene

Særlig markant på gravplassen er det store antall bevarte støpejernskors fra slutten av 1800-tallet. Samlingen oppleves som fremtredende på gravplassen, og det store antallet er uvanlig. Det er også en del gravplater i jern bevart på gravplassen. Som den største samlingen av gravminner fra den eldste perioden, ivaretar Høyland et overordnet perspektiv for Sandnes.

Det er foreslått vern av tre miljøer på den eldste delen av kirkegården; ved hovedadkomsten, rett nord for kirken og langs hovedaksen mot øst. Dette er miljøer hvor gravplassens alder fremtrer tydelig i miljøer med bevarte gravminner.

På den utvidete delen nord for veien ligger det et miljø med gamle gravminner langs hver side av tverraksen, som en tydelig dokumentasjon av utvidelsens alder. Her er det også bevart ett enkeltstående gravminne i betong med hel glassplate.

På Høyland bevarer:

- 1. Middelaldergravplassen** Høyland gamle kirkested er fredet etter kulturminneloven. Sikten mellom dagens gravplass og det gamle kirkestedet er viktig.
- 2. Støpejernskorsene** - Både enkeltstående støpejernskors og de støpejernskorsene som inngår i gravmiljø foreslås bevart på gravplassen. Ett sted står et enkeltstående støpejernskors sammen med en gravplate utenfor dagens gravfelter. Her er også gravplaten foreslått til bevaring.
- 3. Gravmiljø nordvest for kirken** - Felt med de eldste gravminnene på gravplassen. Viser stor variasjon i materialbruk, størrelse og form, og gjenspeiler et bredt spekter av gravminner fra kirkens første 70 år. Sterk

opplevelse av historisk dybde, og nærhet til kirkebyggets frontfasade/hovedinngang er av betydning i miljøet. Gravmiljøet har få nye gravminner.

4. **Gravmiljø nord for kirken** - Variasjon i gravminnetyper. Enkelte titler på gravminnene. Krigsminnesmerket inngår i miljøet. Nærhet til kirkebygget og adkomst/port er av betydning for miljøet. Gravmiljøet har få nye gravminner.
5. **Hovedaksen øst for kirken** - i miljøet ligger det flere gamle gravminner tett på gangveien. Gangveien ligger flatt i et terreng som heller svakt mot nord, og overgangen mellom gangveien og gravfeltene har en tradisjonell karakter uten markering av avgrensning eller nivåforskjell mellom grus og plen. Dette gjør at gangveien visuelt oppleves som et historisk veifar i anlegget. Sammenhengen med kirkebygget, gangveien, rammegraver og graver med gamle gravminnetyper tett på gjør at opplevelse av historisk dybde er svært tydelig.
6. **Tverraksen** - På den utvidete delen nord for kirken ligger det et miljø med gamle gravminner langs hver side av tverraksen. Dette dokumenterer på en tydelig og fin måte utvidelsens alder.
7. **Unikt gravminne** - På utvidelsen nord for veien ligger det et betonggravminne med innfelt glassplate. Glassplaten er hel. Denne typen betonggravminner er sjelden på landsbasis.

Tegnforklaring

Verneområde gravminner	Viktig vegetasjon	Landemerke	Gravminnetype	
Port	Hekk	Ny vegetasjon	Gravstøtte	Kors
Viktig tre	Mur	Tre fjernes	Gravplate	Bauta
			Stele	Søyle

Lyse kirkegård

Tidsperiode bevaring: 1900 -1980

Lyse kirkegård ble etablert på 1850-tallet. Dagens utforming er fra 1961 da Lyse kapell ble oppført.

Verdier i anlegget:

Kapellet

Ett samlet gravmiljø

Betydning:

Lokal

Andre perspektiv:

Natursteinsmur

Smijernsporter

Egenart og særpreg:

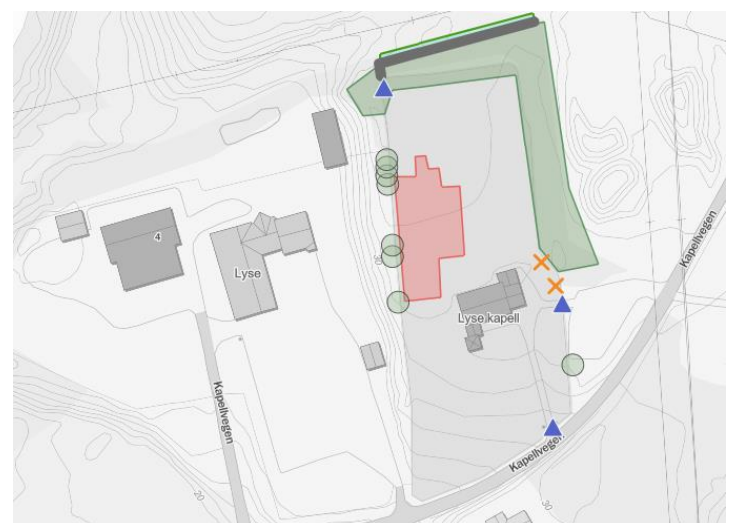
Gravplassen ligger på en høyde et stykke inn i dalen, skjult av store trær bak Lyse kapell, med et tårn som stikker opp fra trekronene. Selve gravplassen ligger på en stor, åpen og rolig plenflate, innrammet av en randvegetasjon av trær og kratt, godt skjult bak kapellet. Det er ikke anlagt synlige prosesjonsveier eller stier til gravplassen. Gravene som er i bruk ligger samlet på den ene siden av plenen, nærmest kapellet. Opprinnelig har det vært sikt til fjorden fra gravplassen.

Verneverdier i gravmiljøene

Gravplassen har ett samlet miljø med gravminner fra tiden den har vært i bruk. Miljøet er lite, men spenner over lang tid, og omfatter hele det arealet som har vært tatt i bruk på gravplassen. Omfanget og tidsdybden gjenspeiler et lite samfunn med en liten befolkning som Lyse er eksempel på, på et forbilledlig vis. Vernet foreslås å omfatte det samlede gravmiljøet med alle gravminner fra før 1980.

Tegnforklaring

 Verneområde gravminner	 Viktig vegetasjon	 Landemerke
 Port	 Hekk	 Ny vegetasjon
 Viktig tre	 Mur	 Tre fjernes

Malmheim kirkegård

Tidsperiode bevaring: 1900 -1970

Gravplass med et lite gravkapell ble innviet i 1910. Nytt kapell med trappearrangement og port mot nord ble reist i 1957 etter tegning av Valdemar S. Hansteen. Gravplassen ble utvidet mot sør i 1993.

Verdier i anlegget: Betydning:

Kapell	Lokal
Trappeanlegg	
Smijernsporter	
Rododendron	
Ett samlet gravmiljø	
Store trær	
Natursteinsmur	

Egenart og særpreg:

Gravplassen karakteriseres i stor grad av kapellet og det storslåtte trappearlegget i forkant med tilhørende beplantning og port. Det markante høydedraget på gravplassen er med på å markere kirkebygget. Anlegget karakteriseres også av en streng symmetri om hovedaksen i kapellets lengderetning. Avgrensende mur mot øst og nord, samt store trær i anlegget er viktige verdier som setter ramme rundt gravmiljøet. I ytterkant av anlegget mot øst er det bevart enkelte eldre gravminner som har betydning som formidlere av gravplassens historie.

Verneverdier i gravmiljøene

På gravplassen finner man gravminner fra hele gravplassens bruksperiode. De eldste av disse står i ytterkant av anlegget slik at de er i visuell sammenheng med mur i ytterkant av gravplassen og de store trærne i randvegetasjonen rundt gravplassen. Fra perioden 1930-tall -1960-tall står gravminnene spredt utover gravplassen, innimellom nyere gravminner. For å ivareta hele gravplassens bruksperiode foreslås det å avgrense et samlet miljø på østsiden av kapellet. Utenfor det avgrensede området finnes det ytterligere gravminner fra denne perioden, med foreslått område er tilstrekkelig til å ivareta den samlede historien. På denne måten blir gravplassens historie formidlet gjennom ett samlet område i kanten av gravplassen.

Tegnforklaring

- Verneområde gravminner
- Port
- Viktig tre
- Viktig vegetasjon
- Hekk
- Mur
- Landemerke
- Ny vegetasjon
- Tre fjernes

Riska gravlund

Tidsperiode bevaring: 1942 -1970

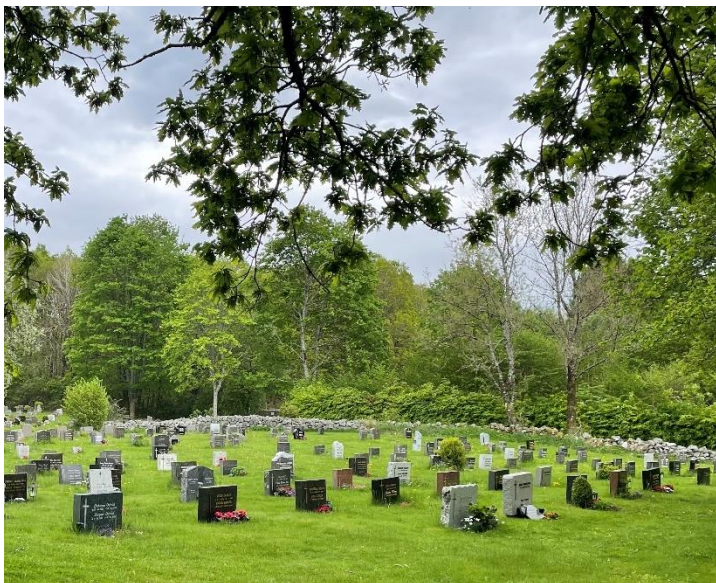
Riska gravlund tatt i bruk i 1942. Gravlundene ble utvidet 1980, 1994 og 2011

Verdier i anlegget:

Ett samlet gravmiljø
Natursteinsmur
Store trær
Landskapsrom ved gammel inngang
Smijernsport

Betydning:

Overordnet for Sandnes
- Helhetlig gravmiljø fra 1950- og 1960-tall.

Egenart og særpreg:

Riska gravlund er utvidet flere ganger, første gang i 1980. Vurderingene er derfor knyttet til den eldste delen som ble etablert i 1942.

Den eldste delen av gravplassen preges av et tydelig miljø med mørke gravminner og de store trærne i kanten av feltene, samt den omkransende skogen som fungerer som randvegetasjon mot sør. Rundt de eldste feltene på gravplassen er det også en lav steinmur. Hovedadkomsten kom opprinnelig inn fra vest på dette feltet. Den rommelige opplevelsen idet man ankommer gravplassen i denne retningen har svært gode kvaliteter som defineres av terrenget, en haug rett nord for adkomsten og et stort eiketre.

Skogen her er viktig i dagens anlegg. Ved eventuelle fremtidige utvidelser sørover er det viktig å sikre ny vegetasjon, fortrinnsvis trær, i skille/buffersone mot ny utvidelse for å opprettholde en klart definert innramming av feltet.

Verneverdier i gravmiljøene

Ut ifra gravminnene på stedet var de to første feltene fylt opp i løpet av 1970-tallet. På disse to feltene er det bevart nesten utelukkende gravminner fra perioden 1942-1980.

De nyere gravminnene som er der, er få nok til at det i liten grad påvirker opplevelsen av det historiske miljøet.

Gravplassen er den eneste i kommunen som har et helhetlig miljø med gravminner av den mørke typen bevart i sammenheng. De to feltene viser en variasjon av gravminner fra perioden som er noe mindre enn hva man finner på Gand, men på Riska gravlund er miljøet bevart på sin opprinnelige plass. Miljøet inneholder også enkelte lyse gravminner fra 1970-tallet med kors på venstre side, stående side ved side med gravminner av den mørke typen fra samme tid. Dette viser at overgangene mellom stiltypene ikke er rigide.

Tegnforklaring

	Verneområde gravminner		Viktig vegetasjon		Landemerke
	Port		Hekk		Ny vegetasjon
	Viktig tre		Mur		Tre fjernes

Riska kirkegård

Tidsperiode bevaring: 1877 - 1966

Kirkegården ved Riska gamle kirke ble bygd i sammenheng med den nye kirken, som ble innviet i 1877. Den er i dag nedlagt som gravplass. Kirkegården ble senest brukt til begravelse i 1966.

Verdier i anlegget:

Kirke
Ett samlet gravmiljø
Store trær
Natursteinsmur
Smijernsport

Betydning:

Overordnet for Sandnes:
- gravminner fra før 1900
- trolig eldste bevarte rammegrav i kommunen

Egenart og særpreg:

Gravplassen preges av at den ikke er i aktiv bruk, og ikke har nyere gravminner. Samsillet mellom kirkebygget og de mange gravminnene sør for kirkebygget forsterkes av at de er fra omtrent samme tidsepoke. Store trær og en lav mur avgrensner gravplassen mot sør og vest. Store, flotte trær mot veien skaper avstand og et grønt rom inne på gravplassen. Eik og selje er trær som er viktige for biologisk mangfold, spesielt store trær slik vi finner her. På nordre del av gravplassen er det tett buskbeplantning som effektivt skjærer mot omkringliggende bygninger og vei.

Verneverdier i gravmiljøene

Ett samlet kulturmiljø rundt kirkebygget med gravminner fra gravplassens brukstid opp til 1960-tallet. Miljøet har et fint utvalg gamle gravminner bevart uten nyere tilføyelser, og miljøet er viktig i sammenheng med kirkebygget. Ett av gravstedene er inngjerdet med gravgjerde i smijern, og med en obelisk i senter. Dette er trolig en av de eldste bevarte rammegravene i kommunen.

Tegnforklaring

- Verneområde gravminner
- Port
- Viktig tre
- Viktig vegetasjon
- Hekk
- Mur
- Landemerke
- Ny vegetasjon
- Tre fjernes

Sandnes gamle gravlund

Tidsperiode bevaring: 1882 -1970

Sandnes gamle gravplass ble innviet samtidig med Sandnes kirke 1882. Hovedinngangen var fra Jærveien, markert med en allé. I 1907 ble gravlundens forlenget nordover på byens grunn.

Verdier i anlegget:

Store trær
Miljøer med gravminner

Betydning:

Overordnet for Sandnes:
- gravminner fra før 1900
- 4 gravkammer i støpejern

Egenart og særpreg:

Gravplassen ligger omkranset av byen, boligområde og Stangelandsåna. Gravplassen er tydelig delt i to områder med noe ulik karakter. Den sørligste og eldste delen av gravplassen ligger på en flate i et lite dalsøkk langs elva. Den nordligste og nyere delen av gravplassen ligger på en høyereliggende flate i forhold til den øvrige gravplassen. En kraftig allé av store lindetrær markerer skillet mellom de to delene.

Langs ytterkanten av gravplassen gir store bøketrær karakter og historisk dybde til gravplassen. Dette er rester etter trerekkene som markerte gravlundens hovedstrukturer. På gravplassen er det også bevart en del gamle gravminner, få gravminner bevart fra gravplassens første periode. Den eldste delen har i hovedsak preg av nye gravminner. Størst preg av alder og historie oppleves på utvidelsen fra 1907, hvor det langsmed hovedaksen er bevart et stort antall gravminner, fra perioden 1920-1970.

Verneverdier i gravmiljøene

Gravplassens eldste del er i hovedsak preget av nyere gravminner, men har fortsatt enkelte mindre områder der eldre gravminner er bevart. Disse er gravminner som i form og høyde klart avviker fra dagens gravminner, og som tydelig leses som gravminner fra gravplassens eldste historie.

Den utvidete delen fra 1907 er i liten grad omlagt og preges av bruk over hele driftsperioden. Størst opplevelse av helhet og tidsdybde har man langs hovedaksen nord-sør, hvor gravene henvender seg mot gangaksen. Særlig de nærmeste gravrekkene har mange gamle gravminner og gravminnetyper, som representerer hele perioden fra 1907 og frem til 1960-tallet, og det er få nyere gravminner innimellom de gamle gravminnene. Innover på feltene er det også mange gamle gravminner, men her er det mer innslag av nye gravminner, og det er også enkelte felt som har en overvekt av nye gravminner.

De store trærne er særlig viktige på denne delen, da de demper virkningen av de høye nybyggene tett på gravplassen.

Gravplassen har en liten, men sjelden samling med gravkammer i støpejern, hvor navnet ligger på gravkammen. Det er også to unike gravminner som foreslås bevart.

På Sandnes gamle gravlund bevares:

- 1. Samling gravminner fra gravplassens første periode** - Miljø helt sørøst på gravplassen med flere høyreiste gravminner fra gravplassens eldste tid.
- 2. Gravkammer i støpejern** - Miljø med sjeldne gravkammer i støpejern samt gravsted med ramme og høyreist gravminne. Dokumenterer også tverraksen i anlegget som er fjernet.

3. **Enkeltstående gravminner langs tidligere tverrakse** - Unikt enkeltstående gravminne fra 1909. Gravminne med relieff «Dagen», eneste på opprinnelige plass. To lave steler i rotsone til tre.
4. **Hovedakse utvidelse** - Hovedaksen på den utvidede delen fra 1907, oppleves som hovedaksen i dagens anlegg. Her er hele historien til gravplassen lesbar. Få innslag av moderne stein.
5. **Unikt gravminne** - Unikt gravminne formet som engel bærende på et kors. Gravminnet er fra 1932, utformet av kunstner Ståle Kyllingstad, og ble laget på bestilling til denne barnegraven.

Tegnforklaring

- Verneområde gravminner
- Port
- Viktig tre
- Viktig vegetasjon
- Hekk
- Mur
- Landemerke
- Ny vegetasjon
- Tre fjernes

Gravminnetype

- Gravstøtte
- Gravplate
- Stele
- Kors
- Bauta
- Søyle

Sandnes nye gravlund

Tidsperiode bevaring: 1933 -1970

I 1933 ble Sandnes (gamle) gravlund utvidet sørover. Utvidelsen benevnes Sandnes nye gravlund. Gravkapell ble oppført i 1937. Gravlundene er symmetrisk oppbygd med kapellet i sentrum.

Verdier i anlegget:

Fem miljø med gravminner
Kapell
Utvalg store trær
Hekker
Natursteinsmur
Smijernsporter
Rododendron

Betydning:

Overordnet for Sandnes:
- tydelig planlagt grep i grøntanlegget med en helhetlig bevart gravstruktur (rygg mot rygg) typisk for perioden.
- Helhetlig gravmiljø fra 1970-tall

Egenart og særpreg:

Sandnes nye er et sterkt planlagt anlegg i nyformalistisk stil. Flyfoto fra 1960-tallet viser en strengt geometrisk anlagt kirkegård oppdelt med rammegraver og stramme gangstier. Gravplassen fremstår under ett, med en samlet identitet. Hovedaksen i anlegget fra nord til sør er viktig, og er koblet til inngang og port i hver ende. Tverraksen har ingen koblinger til kapellet eller til omgivelsene, og er av mindre betydning. Gravplassens grøntanlegg var opprinnelig formklypt innenfor geometriske former og rette linjer. Etter hvert som gravene ble tatt i bruk og opparbeidet som rammegraver ble dette preget forsterket. På 1970-tallet skjedde det et skifte i anlegget. Rammegravene ble fjernet, og trærne sluppet fri fra den strenge skjøtselen. De opprinnelige lave, formklypte trærne har i dag vokst opp til store alléer som ligger tett på kapellet. Store trær er ofte en kvalitet, men på Sandnes nye er anlegget blitt skyggefullt og mørkt på deler av gravplassen. Med bakgrunn i dette, og trærnes tilstand, er det foreslått å fjerne et betydelig antall trær på gravplassen.

Verneverdier i gravmiljøene

Sandnes nye preges i hovedsak av gravminner fra perioden 1930- 1960-tall; lave mørke stein med liggende format og prikkhugget bakside. For denne perioden er yrkestitler ofte gjengitt, og dette finner vi eksempler på på Sandnes nye.

Gravplassen preges av at gravene ligger rygg-mot-rygg, noe som er typisk for perioden, men som gjør det utfordrende å oppleve sammenheng i miljøet. I randsonen mot øst og sør er det familiegravsteder, hvor enkelte rammegraver fortsatt er bevart.

På Sandnes nye gravlund bevarer disse områdene:

- 1. Søndre akse** - Hovedaksen mellom kapellet og søndre port med to gravrekker og allé, samt hekk utgjør et tydelig symmetrisk grep opp mot kapellet. På vestsiden er samtlige gravminner av 1950-/-60-talls type. På østsiden av gangaksen er en del innslag av nyere gravminner, men symmetrien gjør det viktig å ivareta også dette.
- 2. Familiegravsteder sør** - Sør på gravplassen, øst for porten, ligger et felt med familiegraver. De store flatene med ett hovedgravminne pr gravsted evt. med mindre gravplater i nivå med terreng, gjør at familiegravstedene fortsatt er lesbare. Ett av gravstedene er en intakt rammegrav. Trerekken langs gangveien er et viktig miljøskapende element for familiegravene.

- 3. Familiegravsteder nordøst** - Nordøst på gravplassen ligger et felt med familiegravsteder. Her er det bevart flere rammegravsteder som viser rammegravens historie på stedet. Trerekken langs gangveien er et viktig miljøskapende element for familiegravene.
- 4. 1950/60-talls gravminner med titler sørvest** - Miljøet består av en samling gravminner fra 1950-1960-tall hvor flere er med yrkestitler.
- 5. Felter med lyse gravminner fra 1970-tallet** - I randsonen nordøst på gravplassen ligger det flere gravfelter etter hverandre som består nesten bare av lyse, rektangulære gravminner med kors på venstre side. Den svakt buede gangstien og stigningen i landskapet gjør at sammenhengen oppleves ekstra tydelig. Dette gravmiljøet er særlig representativt for perioden 1970-tall, og bør vurderes som en kandidat for bevaring av denne perioden. Området vurderes når man har en helhetlig oversikt over alle gravplassene i kommunen.
- 6. I tillegg bør gravsystemet med doble gravrekker rygg-mot-rygg opprettholdes.**

Det er et omfang av gamle gravminner også utenfor områdene som er avsatt til bevaring. Dette er imidlertid enkeltstående, evt to eller tre sammen, men fordi mange gravminner har fått nye bokstaver i messing, gravene ligger rygg-mot-rygg, og det er en del nyere gravminner innimellom de gamle, er det ikke identifisert sammenhengende miljøer av betydning utenfor de områdene som er anbefalt vernet.

Soma gravlund

Tidsperiode bevaring: 1900 -1970

Soma gravlund ble anlagt i 1916 ved siden av fattiggården i Høyland. Den ble åpnet i 1917. Opprinnelig var det en liten kvadratisk lund. Gravlundene er utvidet i 1982, 1992, 1999 og 2010.

Verdier i anlegget:

Tre områder med gravminner
Krigsgravminne
Store trær
Rododendron
Natursteinsmur

Betydning:

Overordnet for Sandnes - helhetlig gravmiljø fra 1970-tall.

Egenart og særpreg

Gravplassens eldste del består av fire felt, innrammet av steingjerde og store trær. De to feltene mot nordvest ligger i hellende terreng, mens terrenget på de to øvrige er flatt. Mot sørøst er den eldste delen rammet inn med rododendronbusker. Rododendronbeplantningen er en del av den markante rododendronalléen som skjærer gjennom hele gravplassen. De vintergrønne buskene skjærer sikten til nyere utvidelser av anlegget og bevarer den romlige opplevelsen av gravplassens eldste del. Markant på gravplassen er et felt med 1970-talls gravminner. Viktig er også et krigsminnesmerke over russiske soldater. Krigsgraver har et eget vern gjennom lov. Plasseringen på knekken i landskapet, underbygger minnesmerkets betydning i anlegget.

Særegent på gravplassen er gravenes henvendelse; på den ene siden av gangveien er gravene henvendt mot parkeringen og adkomsten, på andre halvdel ligger gravene henvendt motsatt vei. Dette gjør at det i mindre grad oppleves sammenheng på tvers av prosesjonsveien i anlegget. Trekket oppleves ikke som en kvalitet, og det har ingen logisk historisk forankring. Gravretning foreslås derfor ikke bevart.

Verneverdier i gravmiljøene

På gravplassen er det et særlig karakteristisk miljø med gravstein fra 1970-tallet på felt 001. Disse har alle en enkel, liggende form, med kors på venstre side, men har en stor variasjon i farge. Her er flere sjatteringer fra lys grått til sort, grønne og enkelte røde stein. Miljøet er avgrenset til et representativt utvalg som ivaretar variasjonen av stein, og opplevelse av helhet. Miljøet er svært karakteristisk for sin tidsperiode.

I tillegg er det avgrenset to områder i ytterkant av feltene mot sør og øst med gamle gravminner, og sentralt i anlegget, på brinken i landskapet et miljø med russiske krigsgraver med felles minnesmerke. Ett unikt enkeltstående gravminne; en liten, hvitmalt, trapesformet støtte i jern med kors på toppen, foreslås bevart ved flytting til et av miljøene i kanten av gravplassen.

Tegnforklaring

	Verneområde gravminner		Viktig vegetasjon		Landemerke
	Port		Hekk		Ny vegetasjon
	Viktig tre		Mur		Tre fjernes

Sviland kirkegård

Tidsperiode bevaring: 1916 -1970

Kirken med kirkegården ble innviet i 1913.
Kirkegården ble sist utvidet i 2009.

Verdier i anlegget:

Kirken
Miljøer med gravminner
Terrassering
Natursteinsmur
Klipte hekker
Smijernsport
Ett tre

Betydning:

Lokal

Egenart og særpreg

Gravplassen ligger i et bølgende jordbrukslandskap med spredte gårdstun. Gravplassen er terrassert i en bratt skråning med et skogholt i bakkant. Kirka ligger fremskutt i terrenget på høye murer, flankert av gravfelt i to høyder.

Gravfeltene er omrammet av formklipte hekker. Nederst mot vei og parkering er gravplassen avgrenset av natursteinsmur. Terrasseringen er gjort med betongelementer med frilagt singel. Delene som er eldst ligger lavest og nærmest veien.

Gravfeltene har vid utsikt til bygda, og landbruks- og naturlandskapet rundt. Kontakten med det store landskapet med Skrussfjellet og Jøstolen i bakgrunnen er en markant kvalitet ved gravplassen.

Verneverdier i gravmiljøene

Gravplassen har en del eldre gravminner, fordelt på feltene rundt kirken. De gamle gravminnene står blandet med nyere gravminner og derfor er det valgt ut tre miljøer som ivaretar ulike sider ved gravplassens historie; ett miljø ved inngangen til gravplassen med gravminner fra 1920-tall til 1960-tall, to rekker med gravminner nord for kirken med gravminner fra 1970-tallet og et miljø øst for kirken med gravminner fra 1940- og 1950-tallet. I tillegg er det fire enkeltstående gravminner som er viktige å ivareta, tre av dem er de eldste gravminnene på gravplassen (fra 1916, 1919 og 1923). Det fjerde er et gravminne i betong med hel glassplate.

Tegnforklaring

	Verneområde gravminner		Viktig vegetasjon		Landemerke
	Port		Hekk		Ny vegetasjon
	Viktig tre		Mur		Tre fjernes

asplan viak